

будь-яким способом, розвиток самосвідомості тощо).

Перед реалізацією нашої експериментальної програми профілактики ми ставили наступні завдання:

- 1) допомога підліткам у пізнанні себе, формування позитивного ставлення до себе, адекватної самооцінки;
- 2) вироблення навичок ефективного спілкування;
- 3) навчання підлітків конструктивно поводитись в конфліктних ситуаціях і знаходити продуктивний вихід з них;
- 4) розвиток навичок асертивної поведінки;
- 5) навчання підлітків визначати життєві цінності та принципи, сформувати в них відповідальне ставлення до власних вчинків.

Наше експериментальна програма профілактики наркоманії апробувалась на групі старших підлітків і складалась із 10-ти занять. Весь модуль поділений на три основних частини:

- вступна, яка мала за мету знайомство учасників, налагодження сприятливого психологічного клімату для роботи, розвиток рефлексивності;

- основна, метою якої є розвиток комунікативних навичок, формування позитивної Я-концепції та адекватної самооцінки, формування навичок асертивної поведінки, вміння оцінювати ситуації ризику і приймати відповідальні рішення, визначення позитивних ціннісних орієнтацій;

- заключна, яка покликана закріпити отримані на попередніх заняттях результати та сприяти формуванню мотивації до подальших позитивних змін.

Кожна вправа має серйозне психологічне підґрунтя. Результати показали високу ефективність програми щодо профілактики негативних явищ в молодіжному середовищі: спостерігалось покращення комунікативної компетентності учасників, переосмислення ними ставлення до власного життя; у багатьох відбулася переоцінка цінностей, зміна пріоритетів, знизилась тривожність, зросла впевненість у собі тощо.

Тому, підсумовуючи результати, отримані нами в ході дослідження, слід зацентувати увагу на тому, що при розробці програм профілактики негативних явищ у підлітковому середовищі, слід мати на увазі, що підліток, у якого будуть сформовані навички ефективного спілкування і не буде проблем у цій сфері, який буде вміти оцінювати ситуації ризику і протистояти соціальному тиску, який буде володіти навичками асертивної поведінки, у якого буде адекватна самооцінка та позитивна Я-концепція зможе знайти продуктивний вихід із складної ситуації, зуміє відмовитись від негативних спокус. В нього буде чітка позитивно життєва позиція, тому він ніколи не звернеться до наркотиків і буде відмовляти від них інших. Це і є кінцевою метою нашої експериментальної програми профілактики.

Література

1. Превентивна робота з молоддю за методом "рівний – рівному": Навч. посібник / За ред. І. Д. Звереві.-К.: Навч. книга, 2002. – 256с.
2. Психологический аспект профілактики алкоголізму и наркомании подростков: Метод. пособ. – К.,1995. – 144с.
3. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО "Издательство АСТ", 2001. – 800с.

*Ірина Гайдамашко
наук. керівник – доц. М.М Шпак*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ З УЧНЯМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Останнім часом гостро постала проблема зростання конфліктності серед педагогів та учнів загальноосвітніх шкіл, яка спричинена соціально-економічними умовами нашого сьогодення та специфічними проблемами педагогічного середовища. Деформується установка вчителів навчати, а учнів вчитися, відбувається падіння престижу освіти, переоцінка цінностей. Шкільна практика свідчить про те, що відчуження до школи відчувають і вчителі, і учні. Перевантаження педагогів заважає задовольнити їх потреби у саморозвитку, повноцінному відпочинку, а падіння рівня життя викликає знервованість, підвищення тривожності та агресивності[3]. З цього приводу актуальними є слова Президента України Віктора Ющенка : "Сьогодні ми повинні побудувати школу, яку б полюбили і учні, і вчителі. Це велика

місія"[1,с.7].

На необхідність вивчення конфліктів у педагогічному процесі звертали увагу відомі вітчизняні психологи і педагоги: Афонькова В.М., Бехтерев В.М., Блонський П.П., Бородкін Ф.М., Лурія А.Р., Макаренко А.С., Мудрик А.В., Рибаківа М.М., Сухомлинський В.О. та інші. Дослідженням конфліктів в підлітковому віці займалися Драгунова Т.В., Первишева О.В. [4]. Вчені зазначали, що конфлікти можуть здійснювати різний вплив на дитину.

Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що конфлікт – це суперечність, яка виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням питань виробничого, суспільного або особистого характеру. Конфлікти виникають під час зіткнення поглядів, інтересів, прагнень різних осіб чи груп людей. Учасники конфлікту називаються **опонентами**, суперниками, противниками. Опоненти, що вступають в конфлікт, мають різну "вагу", "силу", яка і визначає можливість перемоги. Цю характеристику "сили" в теорії і практиці конфлікту називають **рангом опонента**.

Будь-який конфлікт починається з **конфліктної ситуації**, яка складається з учасників конфлікту і об'єкта конфлікту, тобто тієї реально існуючої об'єктивної причини, через яку опоненти вступають у "боротьбу". Початком конфлікту є **інцидент**, тобто дія, спрямована на створення конфлікту. Під час інциденту одна із сторін починає діяти всупереч інтересам іншої сторони. Якщо протилежна сторона відповідає тим самим, то конфлікт із **потенційного** переходить в **актуальний**. Дослідники виокремлюють також **предмет конфлікту**, тобто ту внутрішню причину, яка є у кожного опонента, що вступає в конфлікт[5].

Слід зазначити, що у психолого-педагогічній науці немає єдиної класифікації конфліктів через різноманітність форм їхнього прояву, різниці в характері їх протікання, можливих наслідків тощо. Саме поняття конфлікту ширше, ніж просто незгода між людьми, сварка чи погіршення стосунків. Адже вони бувають різні :

Конструктивні конфлікти, які позитивно впливають на життя людей і суспільства – є джерелом самовдосконалення й саморозвитку особистості, згуртовують членів групи, стимулюють ефективний вихід з проблемних ситуацій.

Деструктивні конфлікти – призводять до воєн, насильства, розриву стосунків, до самотності та самогубств. Вони виявляються у дрібних і великих сварках, непорозуміннях. Тому такі конфлікти потрібно швидко залагоджувати і ліквідувати.

У психологічній структурі конфлікту виділяють **стратегічні і тактичні дії**, які розрізняються за ступенем узагальненості. Якщо стратегія – це набір віддалених макроцілей, то тактика – це засоби їх досягнення.

Найбільш часто виділяють такі **стратегії** конфлікту:

Суперництво- нав'язування одній стороні бажаного для іншої розв'язку ;

Співробітництво- кооперативний пошук розв'язку, який задовільнив би обидві сторони;

Поступливість – зниження однією з конфліктуєчих сторін чи обома своїх прагнень та вимог ;

Приниження – вихід переможеним із ситуації конфлікту;

Пристосування – тенденція залагоджувати суперечності, поступаючись власними інтересами;

Пасивність – участь у конфліктній ситуації без здійснення будь-яких дій щодо її розв'язання.

При чому одна і та ж тактика може бути використана в межах різних стратегій і, навпаки, одна й та ж стратегія може реалізовуватись різними тактиками[6].

Необачність у конфліктній ситуації може призвести до накопичення пристрастей, некерованої поведінки, відкритого протистояння і бажання розірвати стосунки. Тоді спалахує конфлікт, за яким – тяжка і велика праця щодо відновлення ділових стосунків. Мудрою є заповідь учителя: "Перш ніж стукати дверима, подумай, як зайдеш знову до класу"[2, с.221].

Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що **педагогічний конфлікт** – це розбіжність позицій та поглядів на навчання та правила поведінки в школі.

Охарактеризуємо **особливості педагогічних конфліктів**:

Професійна відповідальність вчителя за вирішення конфліктної ситуації: адже школа – модель суспільства, де учні засвоюють соціальні норми відносин між людьми;

Учасники конфлікту мають різний соціальний статус (учитель – учень), чим і визначається різна поведінка в конфлікті;

Різниця віку і життєвого досвіду учасників розмежовує їхні позиції в конфлікті, зумовлює різний ступінь відповідальності за помилки при їх вирішенні;

Різне розуміння подій та їх причин учасниками, тому вчителю не завжди легко зрозуміти глибину переживань дитини, а учню – справитися зі своїми емоціями і підкоритися розуму;

Присутність інших учнів під час конфлікту робить їх не свідками, а учасниками, а конфлікт набуває для них виховного змісту; про це завжди потрібно пам'ятати вчителю;

Професійна позиція вчителя змушує його брати на себе ініціативу в його вирішенні і на перше місце зуміти поставити інтереси учня як особистості, яка формується;

Будь-яка помилка вчителя при вирішенні конфлікту породжує нові ситуації в конфлікті, в які включаються інші учні.

Педагогічний досвід свідчить, що конфлікти в педагогічній діяльності легше попередити, ніж успішно вирішити[4]. Тому вчителям слід опанувати технологію поведінки у конфліктній ситуації.

Розрізняють такі **види педагогічних ситуацій і конфліктів**:

Конфлікти діяльності – виникають з приводу виконання учнем навчальних завдань, успішності, позанавчальної діяльності;

конфлікти поведінки – виникають з приводу порушення учнем правил поведінки в школі, частіше на уроках, і поза школою;

конфлікти відносин – виникають в сфері емоційно-особистісних відносин учнів і вчителів, в сфері їх спілкування в процесі педагогічної діяльності.

Досвід показує, що скільки людей, стільки і причин для виникнення між ними конфліктів. Опитування, проведені нами у школах, дозволили узагальнити і зробити висновок про те, що основними причинами виникнення конфліктів у класі є:

Вчителі багато задають і вимагають, а думки і проблеми учнів до уваги не беруть;

Відсутність у вчителів зацікавленості до особистості дитини, небажання і невміння пізнати її внутрішній світ;

Конфлікти з учителями через оцінки;

Нерівне соціальне становище, розумові та творчі здібності;

Різні моральні цінності, різна мета отримання знань;

Конфлікти між "сильними" і "слабкими" учнями;

Відсутність організованості у колективі;

Поділ на "кращий – гірший";

Діти сміються над фізичними вадами однокласників;

Конфлікт небезпечний своїми наслідками для особистості і для групи. Педагогам і лідерам груп важливо знати і розуміти небезпеку наслідків конфліктів для групи:

Конфлікти створюють напруження, яке переживає весь колектив.

Внаслідок конфлікту можливе вимушене чи стихійне усунення одного або декількох членів, що також може послабити напруження в групі.

Конфлікт може змінити групову мету; змінити стиль управління групою (від авторитарного до демократичного і навпаки); можлива поява нового лідера або зміна керівника.

Конфлікт може спричинити розпад колективу[1].

Особливо гостро проблема педагогічного конфлікту постає у підлітковому віці. Як відомо, підлітковий вік – вважається одним із найбільш кризових і важких вікових періодів життя людини. Підліток об'єктивно не може ввійти в доросле життя, але прагне до нього і до рівноправності з дорослими. Нова позиція проявляється в різних сферах, частіше всього – в зовнішньому вигляді та в манерах поведінки.

У підлітковому віці виникає **почуття дорослості**, яке проявляється в прагненні до самостійності, бажання відгородити певні сторони свого життя від вторгнення батьків і вчителів. Після пошуків себе, особистісної нестабільності у підлітка формується "Я-концепція" – система внутрішніх узгоджених уявлень про себе, образів Я, що відображають все багатство його життя.

Конфлікти неминуче супроводжують та доповнюють все шкільне життя. Саме тому, педагог повинен опанувати технологію поведінки у конфліктних ситуаціях. Для кращого порозуміння з учнями, вчителю пропонується ряд етапів і шляхів вирішення та попередження конфліктів:

- встановити дійсних учасників конфліктної ситуації;
- вивчити, наскільки це можливо, мотиви, цілі, інтереси, особливості характеру,

- професійну компетентність всіх учасників конфлікту;
- вивчити міжособистісні відносини учасників конфлікту, які існували до конфліктної ситуації;
- визначити справжню причину виникнення конфлікту;
- виявити ставлення до конфлікту осіб, які не приймають участі в конфліктній ситуації, проте зацікавлені в його ефективному вирішенні;
- визначити і застосувати способи вирішення конфліктної ситуації.

З метою гармонізації взаємовідносин вчителя і учнів, нами розроблено правила поведінки педагога в конфліктних ситуаціях :

Використовуйте метод "мозкової атаки" – це сучасна технологія для пошуку альтернативного вирішення проблеми.

Дотримуйтеся педагогічного такту.

Під час діалогу утримуйтеся від залякування, погроз або тиску. Роздратований тон, особисті образи, приниження гідності особистості не сприяють вирішенню питання.

Використовуйте компроміс або співробітництво.

Слідкуйте за тривалістю діалогу. Якщо він затягується ви ризикуєте говорити самі з собою; якщо він переривається раніше, ніж дитина розуміє ваші слова, то він стає марним.

Намагайтеся контролювати власні емоції.

Зміст розмови бажано зберігати в таємниці. Чутки лише розпалюють конфлікт і віддалять успіх.

Не можна карати учня за поведінку поганими оцінками з навчального предмету – це призведе не до позитивного результату, а лише до затяжного особистісного конфлікту з вчителем, що обов'язково викличе зниження інтересу до предмету.

Ніколи не слід звинувачувати учня за неблагополуччя в сім'ї, за поведінку батьків, братів, сестер – цього учні вчителям не пробачають, оскільки кожен має святі почуття до батьків, якими б вони не були.

Нічого немає вічного, тому кожен конфлікт має свій фінал, хоча й може здаватися безкінечним. Варто жити щодня так, наче він у вас останній. Тоді більшість проблем, які спричинили конфлікт, зникнуть самі собою. А сам конфлікт мудра людина використає як джерело досвіду, самовиховання і самонавчання.

Література

1. Безпальча Р. Шляхи мирного розв'язання конфліктів у школі. – Т., 2001. – 96с.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність. – К., 1997. – 349с.
3. Кушнірук Т.Д. Подолання конфліктності серед педагогів// Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – №6-7. – С.54-57.
4. Монов Н.И. Конфликтология. – Москва, 2002. – 192с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління. – Івано-Франківськ, 2001. – 695с.
6. Савчин М.В. Соціальна психологія. – Дрогобич, 2000. – 274с.
- 7.

*Світлана Корусь
наук. керівник – доц. М.І. Дідора*

ДИНАМІКА МОТИВІВ ВИБОРУ ЮНАКАМИ І ДІВЧАТАМИ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

В сучасних умовах суспільна практика потребує все більшої кількості фахівців з базовою психологічною освітою, які можуть здійснювати консультативну, експертну, діагностичну та колекційну роботу. Усе це є свідченням високих вимог до роботи практичного психолога, з одного боку, і значної відповідальності за результати праці – з іншого.

Хочеться звернути увагу на особисту відповідальність майбутнього психолога практика, життєві домагання якого підштовхнути його до відповідного професійного вибору. Надзвичайно важливо, щоб в психологію приходили люди, які спрямовані на ефективну роботу з надання психологічної допомоги людям. Як справедливо зазначає психолог Титаренко Т.М.: "Якщо професійний вибір був не ситуативним, зрілим, то молода людина багато у чому сама забезпечить собі гідний професійний розвиток" [3, 22].

У зв'язку з цим особливо актуальними є дослідження основних мотивів, що спонукають юнаків і дівчат до вибору професії психолога. Мотив – це спонукальною причиною дій та вчинків людини. [1, 215]. Вибір професії молодою людиною є змотивованим. Мотиви орієнтують